

bomo postopoma, a zanesljivo, premaknili na periferijo globalnih razvojnih tokov. Postali bomo periferna družba.

Položaj Slovenije je toliko težji, ker ne gre samo za prilagajanje Slovenije ekonomskim razmeram, ki jih oblikujejo procesi ekonomske globalizacije, temveč tudi za potrebo po prehodu v tretjo razvojno fazo, med družbe inovativnosti in znanja. Znašli smo se med tnalom in nakovalom. Na eni strani smo ujeti v gospodarske tokove, na katere ne moremo opazneje vplivati, na drugi pa smo dosegli razvojni rob, ki nas bo prisilil, da načrtno spremenimo način delovanja gospodarskega sistema. Naš dohodek na prebivalca, izražen v razmerjih primerjalne kupne moči (PPP), je že v letu 2003 dosegel 19,300 ameriških dolarjev, v letu 2004 pa bo zagotovo prebil mejo 20,000 dolarjev. Statistično gledano znaša meja med družbami druge razvojne faze, za katere je značilna prevlada tehnološkega imitiranja in investiranja, in med družbami tretje razvojne faze, 17,000 ameriških dolarjev. Potemtakem to mejo v tem trenutku presegamo že za 3,000 dolarjev. Porter navaja, v zadnjem poročilu o globalni konkurenčnosti Global Competitiveness Report 2004-2005, ki ga je jeseni leta 2004 izdal Svetovni gospodarski forum, da je Slovenija 'overachiever'. To pomeni, da slovenski dohodek na prebivalca, izražen v primerjalni kupni moči, ni srednjeročno zdržen, da presega dejanski konkurenčni potencial slovenskega gospodarstva.

Boštjan Šaver

Herbert Marcuse: Um in revolucija – Hegel in nastanek teorije družbe.
Ljubljana: Studia Humanitatis, 2004
444 strani (ISBN 961-6262-63-7), 4.300 SIT

prevod Zdenka Erbežnik, Božidar Debenjak, spremna beseda Pavel Zgaga

Eden izmed nosilnih stebrov znamenite *frankfurtske šole družbene teorije* je zagotovo Herbert Marcuse (1898-1979), pričujoči prevod njegovega dela pa je prvi celoviti monografski prevod v slovenskem jeziku. Marcusejeva osebna zgodba je nadvse podobna zgodbi ostalih teoretikov frankfurtske šole. Po končani doktorski disertaciji na Univerzi v Freiburgu leta 1922 je nekaj časa prebil v Berlinu kot prodajalec knjig. Potem se je leta 1928 vrnil v Freiburg, kjer je z Martinom Heideggerjem pripravljajal habilitacijo, nato se je leta 1933 v objemu nacistične ujme pridružil *Frankfurtskemu inštitutu za družbeno teorijo* in istega leta emigriral iz Nemčije v Švico in kasneje v Združene države Amerike – podobno kot ostali pretežno judovski pripadniki znamenitega inštituta. V novem svetu je leta 1952 nadaljeval svojo akademsko pot sprva na Columbia University in na Harvardu, nato leta 1958 na Bradeis University in po letu 1965 že kot zaslužni profesor na University of California v San Diegu. Pri tem bi ga lahko označili kot najbolj levičarskega in politično angažiranega člana frankfurtske šole, ki je v svoji akademski pronicljivosti združeval marskistični, socialistični in hegeljanski naboj. S svojo kritično držo do kapitalistične družbe, na katero so se oprli tudi levičarski aktivisti v študentskih gibanjih v 1960ih, je na takrat pogostih uličnih protestih javno nastopal – od tod poimenovanje *oče nove levece*, ki se ga je sicer otepal. Po drugi plati pa je njegovo delo prepoznavno zaznamovalo tudi sodobno popularno kulturo in danes aktualne kulturne študije – naštejmo le nekaj pomembnih monografij: *Reason and Revolution (1941)*, *Eros and Civilization (1955)*, *Soviet Marxism (1958)*, *One-Dimensional Man (1964)*, *An Essay on Liberation (1969)*, *The Aesthetic Dimension (1978)*, idr.

Marcusejevo prvo veliko delo *Reason and Revolution – Um in revolucija* je nastalo v začetnih letih ameriške migracije, podobno kot znamenita *Dialektika razsvetljenstva* Adorna in Horkheimerja. V tem pogledu je radikalno drugačna kultura ameriških kampusov dala družbenim

teoretikom, vajenim nemške humboldtvske akademske klime, silovit zagon, ki je v evropskih okoliščinah nakopičeno znanje privedel na plano v obliki knjižno objavljenih interpretacij, predvsem filozofije njihovih predhodnikov, in v obliki novih teoretičnih sintez, ki so reflektirale zgodovinski trenutek in družbene spremembe takratnega časa. Herbert Marcuse v pričujočem delu tako analizira podobnost Heglom in Marxom, ki v obliki razkrivanja tradicije *dialektične misli* še danes predstavlja enega izmed najboljših uvodov v Heglovo misel. Njegovo delo je tako sestavljeno iz dveh glavnih poglavij. V prvem predstavlja osnove Heglove filozofije, najprej njeno družbenozgodovinsko in filozofsko ozadje, nato Heglove mladostne teološke spise, filozofske in politične spise/filozofijo, sistem npravnosti, logiko in filozofijo/fenomenologijo duha. V drugem delu pa podrobno razčleni nastanek teorije o družbi – osnove dialektične teorije družbe išče v izhodiščih negacije filozofije, v misli Kierkegaarda, Feuerbacha, Marxa in njegove dialektike. Študijo nadaljuje z osnovami pozitivizma in nastankom sociologije, pri čemer se opre na pozitivno in negativno filozofijo, na Saint-Simona, Comtovo pozitivno filozofijo družbe, Stahlovo pozitivno filozofijo države in Lorenz von Steinovo preoblikovanje dialektike v sociologijo. Sklepno poglavje o koncu hegllovstva nadgradi z razmisleki o britanskem neoidealizmu, z revizijo dialektike, z mislijo o fašističnem hegllovstvom in nacionalsocializmom kot nasprotjem Hegla. V slovenskem prevodu delo dopolnjuje še seznam Marcusejeve bibliografije (nedvomno vzorna praksa, ki bi jo v vseh predelih pomembnih temeljnih del veljalo posnemati tudi v prihodnje) in slikovita spremna beseda.

Če bi za Heglove zgodnje spise lahko dejali, da so odraz kulturnega in političnega okolja južne Nemčije v zadnjih desetletjih 18. stoletja, potem je razumljivo, da se Heglova (teološka) razprava ves čas vrti okoli vprašanja o pravem odnosu med posameznikom in državo. Namreč mladi rod idealistov od Hegla do Schellinga in Hölderlina se je v času po francoski revoluciji v glavah oziral k razsvetljenskim idealom, hkrati pa so s svojimi petami tičali globoko v blatu *bednih* despotskih družbenih razmer, v katerih so bile človekove pravice deveta vas, reprodukcija tlačanstva in preprodavanje ljudi pa ena izmed najbolj pogostih dejavnosti na agendi takratne religiozne, aristokratske in kapitalske elite. V luči iskanja boljšega in lepšega sveta je tako Hegel definiral državo podobno kot kasnejši liberalizem 18. stoletja: *država temelji na soglasju posameznikov, določa njihove pravice in dolžnosti, varuje njene člane pred tistimi notranjimi in zunanjimi nevarnostmi, ki bi lahko ogrozile nadaljnji obstoj celote* (str. 39). Hkrati pa je že v *Teoloških mladostnih spisih* razvil eno izmed najzgodnejših formulacij pojma *odtujitve*, saj naj bi človek živel v svetu, ki ni več njegov – čeprav se je razvil iz njegovega znanja – kajti gre za tuj svet, ki mu vladajo neizprosni zakoni. Marcuse opozarja, da je takšno misel nadaljeval tudi v prvih filozofskih in političnih spisih, pri čemer je zagovarjal stališče, da *filozofija izhaja iz vseobsegajočih nasprotij, v katere je pahnjeno človekovo življenje*. V tem času je Hegel med letoma 1802 in 1806 na univerzi v Jeni zasnoval ti. *Jenski sistem*, ki vsebuje logiko, metafiziko, filozofijo narave in filozofijo duha. Ob koncu tega obdobja je Hegel napisal *Fenomenologijo duha* ravno v času, ko se je mestu bližala Napoleonova vojska. Bitka pri Jeni, ki je zapečatila usodo takratne Prusije, predstavlja v luči Heglovega spisa tudi prelom v njegovem idealiziranju francoske revolucije: ta se po njegovem mnenju *ni iztekla v udejanjenje svobode, temveč je vzpostavila nov despotizem* – Marcuse dodaja, da potlej država zanj nima več vseobsegajočega pomena, zato svoboda in um postaneta dejavnosti *čistega duha* (str. 93). V tem pogledu pa je še posebej zanimiva Marcusejeva sistematična interpretacija prenosa idej od Hegla do Marxa, ki jo pospremi z opozorilom, da je učinkovanje Heglove filozofije na druženo teorijo mogoče razumeti samo iz njegove *polno razvite filozofije in njenih kritičnih tendenc, kot so postale del Marxove teorije*.

Herbert Marcuse poudarja, da so vsi filozofski pojmi Marxove teorije družbene in ekonomske kategorije, po drugi plati pa so Heglove družbene in ekonomske kategorije filozofski pojmi. Razkorak med obema predstavlja *negacija filozofije* oziroma kritika takratnega meščanskega družbenega reda. Oblikovanje in nastanek teorije družbe pri tem Marcuse zelo pronicljivo in tenkočutno najdeva v filozofski misli tako Feuerbachovega materializma kot Kierkegaardovega

eksistencializma, ki izkazujeta vrsto potez socialne teorije. V tem pogledu dodaja, da je tudi Hegel že bil pokazal, *da je najbogatejša eksistenca individua dosežena v njegovem družbenem življenju* (str. 247). Po Heglovi smrti je evropsko misel načela *pozitivna filozofija*, ki se je preučevanju družbene realnosti približala po vzorcu narave in z vidika objektivne nujnosti. S tem je po Marcusejevem mnenju pozitivistična metoda *uničila številne teološke in metafizične iluzije, podprla pa pohod svobodnega mišljenja, zlasti v naravoslovnih znanostih* (str. 304) – tako je na široko odprla vrata v svet oblikovanja družbene teorije in snovanja temeljev sociologije.

V tem pogledu je delo *frankfurtskega teoretika* ne le *have to* čtivo vseh kulturološko usmerjenih bralk/cev, temveč vseh, ki koketirajo s klasično sociologijo, družbenimi vedami kot takimi in kritično teorijo družbe. Predvsem v primeru slednje se zdi, da je Herbert Marcuse svojo sklepno besedo leta 1954 zastavil kot še danes aktualno: *svoboda se umika – tako na področju mišljenja kot na področju družbe*. Mar ne spominja na najbolj kritične beležke k člankom jutranjega dnevnega tiska?

Ksenija Šabec

**Hagen Schulze: Država in nacija v evropski zgodovini. Ljubljana: Založba /*cf, Modra zbirka – Delajmo Evropo, 2003
353 strani (ISBN 961-6271-57-1), 4.200 SIT**

prevod Alenka Mercina

Konstrukcija evropskih nacionalnih držav s pomočjo ideologije nacionalizma je bila konec osemnajstega in zlasti v devetnajstem stoletju pomembno povezana z idejo nacionalne pripadnosti, ki je kmalu zavzela dominantno mesto med pozitivnimi vzorci kolektivne pripadnosti kot opozicije drugosti in drugačnosti. Nacionalnost in nacionalna kultura sta postali temeljito prepleteni z izkušnjo pripadnosti skupni identiteti, čeprav se je posameznik še vedno gibal med različnimi socialnimi okolji. Simbolne in tudi povsem praktične meje kot načini razmejevanja tujega/našega navzven in združevanja identičnega navznoter seveda delujejo na skupinskih, lokalnih in regionalnih ravneh. Vendar pa se je v evropski zgodovini nacionalna pripadnost v približno zadnjih dveh stoletjih izkazala kot najmočnejši integrativni element, na osnovi katerega so nacionalne države funkcionirale in se v mednarodnem okolju soočale z drugimi.

Toda zakaj so se Evropejci in Evropejke organizirali v države, kako in na kakšen način se je razvil evropski nacionalni koncept, zakaj je ta tako uspešen in ali je enotnost naroda in države “neogibno zlo, določeno, da zatemni prihodnost in pričakovanje, s katerim načrtujemo združeno Evropo sredi svobodnega svetovnega reda”?

To so vprašanja, na katera skuša najti odgovore politolog in zgodovinar Hagen Schulze (rojen leta 1943 v Maroku) v delu *Država in nacija v evropski zgodovini*. Knjiga, ki se v treh poglavjih posveča najprej nastanku moderne države, nato konceptu naroda in končno trem oblikam nacionalne države (revolucionarni, imperialni in totalni), v sklepnem delu pa sintetizira narode in države v evropskem kontekstu po drugi svetovni vojni, predstavlja izviren pristop k znanstveni diskusiji o bistvu in funkcijah države, ki je še vedno predvsem v domeni politoloških ved, te pa običajno dajejo prednost sistemskim vprašanjem pred zgodovinskimi. Schulze izhaja iz utemeljene predpostavke, da so koncepti držav in narodov kulturni osnutki, ki so nastali v evropski zgodovini in se potem stalno spreminjali. Lahko bi rekli, da so nenehno delo v nastajanju in ne homogene, stabilne in statične tvorbe, kot se jih nemalokrat poskuša interpretirati.